

Geld maakt nog geen Nederlander ¹⁾

Rik van der Vliet

Voor niet-westerse allochtonen blijkt het hebben van werk belangrijker voor de identificatie met Nederland dan de financiële situatie. Bovendien speelt de beheersing van de Nederlandse taal een substantiële rol bij de invloed van werk op de identificatie met Nederland. Dat blijkt uit onderzoek dat zich richt op de invloed van de financiële situatie en het hebben van werk op de identificatie van niet-westerse allochtonen met Nederland. Waarmee en met wie iemand zich identificeert kan voor een groot deel zijn positie in de maatschappij bepalen. Daarnaast bevordert een gedeelde identiteit de sociale cohesie. Voor mensen die hun wortels niet hebben in de maatschappij waarin zij leven, is het identiteitsvraagstuk extra van belang.

1. Voorwaarden voor integratie

Voor het integratieproces van niet-westerse allochtonen in Nederland is van belang in hoeverre allochtonen zich met Nederland identificeren. Een emotionele binding met Nederland is van invloed op de positie die men inneemt in de maatschappij en een gedeelde identiteit bevordert de sociale cohesie. Identificatie vindt echter niet zomaar plaats. De Duitse socioloog Esser onderscheidt drie voorwaarden voor integratie die mede bepalend zijn voor identificatie, dat Esser als vierde voorwaarde voor integratie noemt.

De eerste voorwaarde voor integratie die Esser noemt is het hebben van kennis en basisvaardigheden die nodig zijn om deel te kunnen nemen aan de samenleving (acculturatie). Belangrijke componenten hiervan zijn opleiding en taalvaardigheid. De Nederlandse overheid heeft hierop ingegaakt via inburgeringscursussen waarin eisen worden gesteld aan de kennis van de Nederlandse taal. Een tweede voorwaarde is dat relaties zijn opgebouwd over de grenzen van de eigen etniciteit heen (interactie). Hierbij kan worden gedacht aan buurtcontacten, vriendschappen of het aangaan van intieme relaties. Derde voorwaarde is de sociale positie die iemand in de maatschappij heeft ingenomen (positionering). Het gaat bijvoorbeeld om zijn of haar positie op de arbeidsmarkt, in het rechtssysteem en in sociaal-maatschappelijke structuren.

Tussen deze voorwaarden voor integratie en identificatie bestaat een wisselwerking. Hoe hoger bijvoorbeeld het aandeel autochtone buurtbewoners, hoe sterker de identificatie van allochtonen met Nederland. Verder ligt het voor de hand dat het kennen van de taal van een land belangrijk is voor identificatie met dat land. Over de relatie van derde voorwaarde voor integratie met identificatie is minder bekend. Daarom richt dit artikel zich op de samenhang tussen identificatie met Nederland en twee aspecten van positionering:

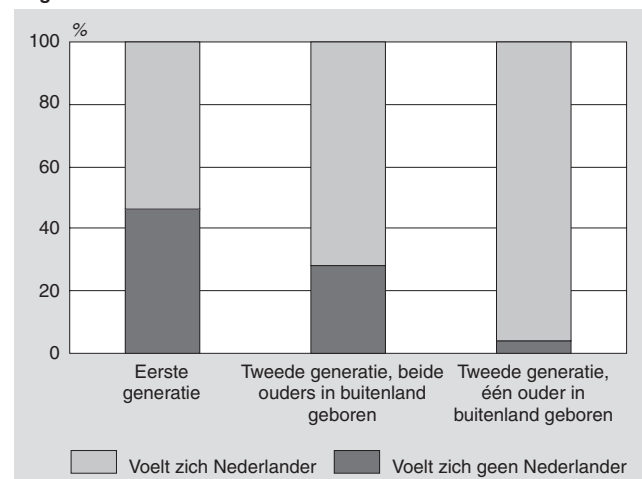
- Identificeren niet-westerse allochtonen met werk zich eerder met Nederland dan niet-westerse allochtonen die geen werk hebben?
- Gaat een betere financiële situatie gepaard met een sterkere identificatie met Nederland?

2. Het gevoel Nederlander te zijn

Voor dit artikel wordt identificatie met Nederland geoperationaliseerd als het zich al dan niet Nederlander voelen. Het lijkt aannemelijk dat het hebben van werk en de maatschappelijke positie die dit met zich meebrengt het gevoel om Nederlander te zijn positief beïnvloedt. Daarnaast kan een betere financiële situatie het makkelijker maken om de verworven positie in de Nederlandse samenleving positief te waarderen en zich meer met deze samenleving verbonden te voelen.

Vrijwel alle tweedegeneratieallochtonen van wie één ouder in Nederland is geboren voelen zich Nederlander. Blijkbaar speelt het zich al dan niet identificeren met Nederland binnen deze groep niet zo'n grote rol, waarschijnlijk door de

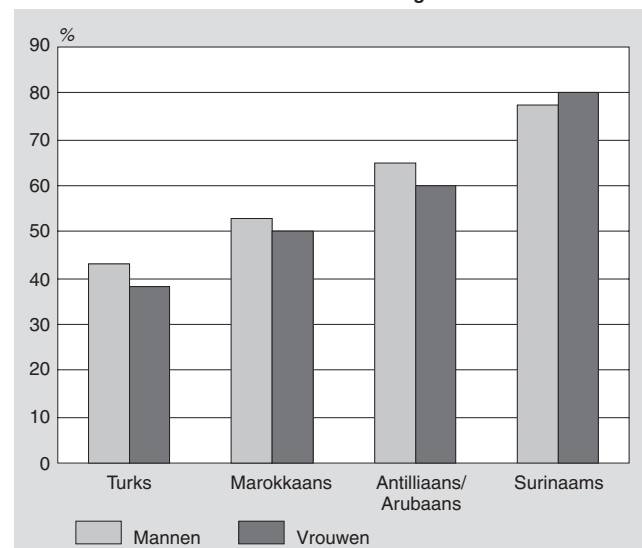
1. Identificatie met Nederland bij niet-westerse allochtonen¹⁾ naar generatie

Bron: SIM/SSB, ongewogen uitkomsten.

¹⁾ Het gaat alleen om niet-westerse allochtonen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaans/Arubaanse herkomst.

2. 'Voelt zich Nederlander' naar herkomst en geslacht

Bron: SIM/SSB, ongewogen uitkomsten.

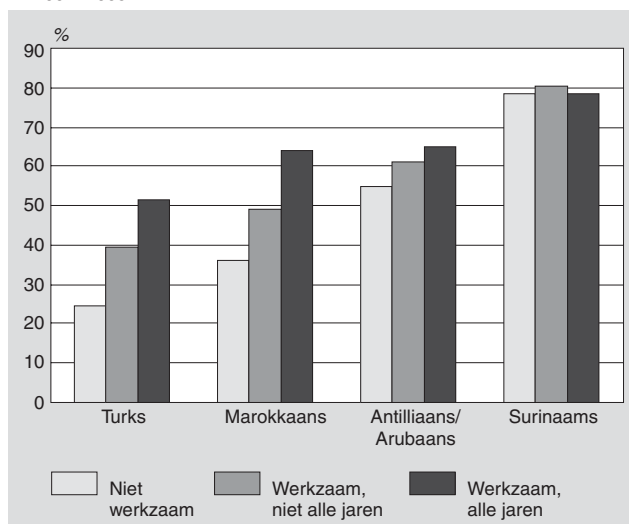
invloed van de ouder die in Nederland is geboren en opgegroeid. Om deze invloed uit te sluiten, wordt de onderzoekspopulatie beperkt tot de eerste-generatie allochtonen en die tweede-generatie allochtonen van wie beide ouders in het buitenland zijn geboren.

Mannen en vrouwen uit de verschillende herkomstgroepen identificeren zich ongeveer in gelijke mate met Nederland. Wel zijn de verschillen tussen de herkomstgroepen groot. Vier van de vijf Surinamers voelen zich Nederlander. Bij Turkse allochtonen zijn dat er minder dan de helft. Marokkanen en Antillianen nemen een tussenpositie in.

3. Arbeidsparticipatie

Het hierboven beschreven beeld vertoont overeenkomsten met het beeld van de arbeidsparticipatie van de vier allochtone groepen: binnen de Surinaamse herkomstgroep is de arbeidsmarktparticipatie het hoogst, binnen de Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen het laagst. Dit suggereert een samenhang tussen de sociaaleconomische achtergronden van iemand en zijn of haar identificatie met Nederland, waarbij een gunstiger arbeidssituatie positief correleert met meer identificatie. Voor Marokkanen, Turken en Antillianen lijkt dit inderdaad op te gaan. Hoe stabiel hun arbeidssituatie van 2001 t/m 2005, des te meer voelen zij zich Nederlander. Marokkanen en Turken die alle vijf de jaren werkzaam waren identificeren zich ongeveer twee keer zo vaak met Nederland als degenen die niet werkten. Onder Antillianen is het verschil kleiner, maar ligt het niveau van identificatie hoger. Van de Surinamers voelen zich er nog meer Nederlander; bij hen maakt het niet uit of ze werkten of niet.

3. 'Voelt zich Nederlander' naar herkomst en arbeidssituatie in 2001-2005

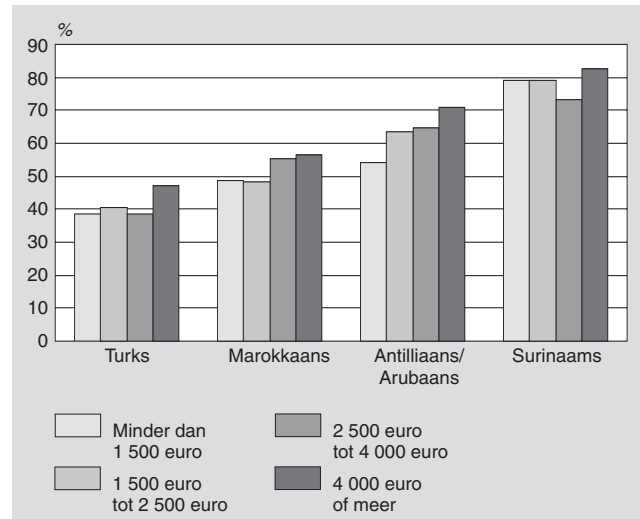
Bron: SIM/SSB, ongewogen uitkomsten.

4. Financiële situatie

Een andere sociaaleconomische achtergrond die een rol zou kunnen spelen bij het zich Nederlander voelen is de financiële situatie van betrokkenen. Er is een lichte samen-

hang tussen de hoogte van het inkomen en de identificatie met Nederland. Van mensen uit de hoogste inkomensgroep voelen zich er meer Nederlander dan van mensen uit lagere inkomensgroepen. Onder Antillianen is deze samenhang het grootst. Bij de andere drie herkomstgroepen zijn de verschillen tussen de inkomensgroepen kleiner en minder één-uidig.

4. 'Voelt zich Nederlander' naar herkomst en maandinkomsten van het huishouden

Bron: SIM/SSB, ongewogen uitkomsten.

5. Bijkomende factoren: vooral taalvaardigheid belangrijk

Het hebben van werk en de financiële situatie hangen dus samen met de identificatie met Nederland. Het is de vraag of dit zelfstandige effecten zijn of dat ze worden veroorzaakt door andere factoren. Om dit te onderzoeken wordt met behulp van logistische regressie rekening gehouden met de invloed van verschillende factoren tegelijkertijd, zoals opleidingsniveau, taalvaardigheid en contacten met autochtonen. Van de samenhang tussen de financiële situatie en identificatie blijft dan niets over. De invloed van het al dan niet werken op het zich Nederlander voelen blijft wel bestaan. Het maakt daarbij niet meer uit hoeveel iemand gewerkt heeft, als men maar gewerkt heeft. Wel verdwijnt het verschil in identificatie tussen Marokkanen en Antillianen. Overigens draagt vooral een betere taalvaardigheid bij aan het zich Nederlander voelen. Maar ook een autochtone partner, regelmatig contact met autochtone vrienden en kennissen en het wonen in een buurt met veel autochtonen dragen ertoe bij dat allochtonen zich vaker Nederlander voelen.

Taalvaardigheid blijkt ook bij verdere analyse een belangrijke verklarende variabele te zijn. Het hebben van werk heeft alleen voor degenen die moeite hebben met de Nederlandse taal een positieve invloed op het zich Nederlander voelen. Als iemand eenmaal de Nederlandse taal beheerst, maakt het voor de identificatie met Nederland niet meer uit of hij of zij al dan niet werk heeft.

6. Discussie en conclusie

Een identiteit kan veel kanten hebben. Deze veelzijdigheid noopte prinses Maxima ertoe om het bestaan van een specifieke Nederlandse identiteit te ontkennen. Zij deed dit op 24 september 2007 bij de presentatie van het rapport *Identificatie met Nederland* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Voor dit artikel is een andere invalshoek gekozen: de (veelzijdige) Nederlandse identiteit wordt gemeten door na te gaan of mensen zich al dan niet Nederlander voelen. Hierdoor ontstaat er een eenvoudige, reproduceerbare operationalisatie van het identiteitsbegrip, die in de richting wijst van een binding met de Nederlandse maatschappij. De vraag blijft wel wat 'zich Nederlander voelen' precies betekent voor de individuele respondent. Naar verwachting zal dit per individu verschillen afhankelijk van de persoonlijke omstandigheden. Dit is een interessant aanknopingspunt voor verder onderzoek.

De door Esser onderscheiden 'basale' invloeden op integratie blijken inderdaad invloed te hebben op de identificatie met Nederland. Wanneer allochtonen geen moeite hebben met het voeren van een gesprek in het Nederlands voelen zij zich veel vaker Nederlander, dan wanneer zij er wel moeite mee hebben. Verder zijn de contacten met en de nabijheid van autochtonen van belang: allochtonen met meer autochtone contacten en meer autochtone buurtbewoners identificeren zich vaker met Nederland. Het ligt voor de hand dat betere taalvaardigheid en meer contacten leiden tot meer identificatie, maar het is niet uit te sluiten dat het zich Nederlander voelen juist de taalvaardigheid en de keuze voor partner, vrienden en woonbuurt beïnvloedt.

Waar het in dit artikel om gaat is de invloed van werk en inkomen. Anders dan verwacht maakt het voor de identificatie met Nederland niet uit hoe hoog de financiële inkomsten in het huishouden zijn. Blijkbaar is persoonlijke welvaart geen voorwaarde voor niet-westerse allochtonen om zich deel te voelen van de Nederlandse samenleving. Voor het hebben van werk is dit beeld anders. Het hebben van werk bevordert het gevoel Nederlander te zijn. Wanneer allochtonen geen werk hebben gehad, identificeren zij zich minder met Nederland.

Op zichzelf lijkt deelname aan arbeid echter niet van invloed op de identificatie met Nederland. De invloed van werk gaat namelijk alleen op voor allochtonen die moeite hebben met de Nederlandse taal. Voor degenen die goed Nederlands spreken maakt het voor identificatie met Nederland niet uit of ze al dan niet werk hebben (gehad). Het ontbreken van een algemene invloed van werk suggereert dat de (specifieke) invloed van werk wellicht meer in de richting van contacten op het werk moet worden gezocht. Door deze contacten (met autochtone werknemers) zouden allochtonen die moeite hebben met de Nederlandse taal zich toch vaker Nederlander voelen. Of dit inderdaad de manier is waarop identificatie met Nederland via werk wordt beïnvloedt, zal nader moeten worden onderzocht. Overigens geldt ook hier dat de invloed andersom kan zijn: voelt iemand zich Nederlander (al spreekt hij of zij de taal niet goed), dan is het wellicht makkelijker om een baan te krijgen, dan wanneer iemand zich meer voor de Nederlandse samenleving afsluit.

Technische toelichting

Het onderzoek baseert zich op gegevens uit de Survey Integratie Minderheden 2006 (SIM) (SCP/CBS) en het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS.

Populatie en onderzoeksvariabelen

De onderzoekspopulatie bestaat uit de SIM-respondenten van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaans/Arubaanse herkomst. Identificatie wordt geoperationaliseerd als 'het zich Nederlander voelen'. Respondenten die aangeven zich minstens zoveel Nederlander te voelen als Turk, Marokkaan, Surinamer of Antilliaan zijn ingedeeld in de groep 'Voelt zich Nederlander'. Respondenten die zich minder Nederlander voelen horen bij de groep 'Voelt zich geen Nederlander'.

Gegevens over de werksituatie in de jaren voorafgaand aan het interview en over de financiële situatie zijn ontleend aan het SSB. Om de invloed van een al dan niet stabiele arbeidssituatie na te gaan, is bepaald of de respondenten ultimo september van de jaren 2001 t/m 2005 betaald werk hadden of een studie volgden. Als dit alle jaren het geval was, krijgen de respondenten het label 'werkzaam, alle jaren'. Is dit in geen van de jaren het geval, dan luidt het label 'niet werkzaam'. In alle andere gevallen is het label 'werkzaam, niet alle jaren'.

De fiscale maandinkomsten (uit werk en uitkeringen) in september 2005 van het huishouden waartoe de respondent behoort, zijn genomen als benadering voor de financiële situatie van de respondent. Er is niet gecorrigeerd voor het aantal personen in het huishouden.

Verklarende analyse

Met behulp van logistische regressie wordt rekening gehouden met andere factoren die van invloed zijn op identificatie. De gebruikte verklarende achtergrondvariabelen zijn wat betreft de demografische variabelen afkomstig uit het SSB. Het gaat dan om leeftijd, geslacht, herkomst, generatie, aandeel autochtonen in de woonbuurt en partnergegevens. Gegevens over het opleidingsniveau, taalvaardigheid en frequentie van contacten met autochtone vrienden en kennissen zijn afkomstig uit de SIM.

Zie voor meer informatie over het SIM de website van het Sociaal en Cultureel Planbureau: http://www.scp.nl/Onderzoek/Bronnen/Beknopte_onderzoeksbeschrijvingen/Survey_integratie_minderheden_SIM en/of http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2007/Survey_integratie_minderheden_2006

Zie voor meer informatie over het SSB de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek: www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/onderzoekers/ssb/default.htm.

Literatuur

Esser, H. (2003), What substance is there to the term 'Leitkultur'?. In: R. Cuperus, K.A. Duffek en J. Kandel (red.),

The challenge of diversity. European social democracy facing migration, integration, and multiculturalism, pp. 47–58. Innsbruck/Wien/München/Boden: Studienverlag.

Havekes, E. en Uunk, W. (2008). Identificatie in context. Het effect van de etnische samenstelling van de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders. *Mens & Maatschappij*, 83(4), pp. 376–393.

Lautenbach, H. en Vliet, R. van der (2008). Arbeidsmarkt. In: K. Oudhof, R. van der Vliet en B. Hermans (red.), *Jaarrapport Integratie 2008*, pp. 87–114. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Noot in de tekst

¹⁾ Dit artikel verscheen eerder in het tijdschrift *Demos*, jrg. 26, nr. 2, blz. 6–8.